NOMS DE FAMILLE, À L'ORIGINE SURNOMS DU PAYS DE BEIUŞ

(Résumé)

La recherche des noms de famille formés d'anciens surnoms dans les deux conscriptions de l'ancien domaine de Beiuş (1600, 1721) nous a conduit aux conclusions suivantes.

La Hongrie et la Transylvanie avec les régions situées sur les rivières Criş et Maramureş, exposés aux influences occidentales, ont développé un surnom familial héréditaire beaucoup avant la fixation officielle des noms de famille en 1776; ce fait est confirmé par la conservation des surnoms dans les mêmes localités ou dans celles avoisinantes. De même, les contacts linguistiques roumaino-hongrois, plus intenses dans le domaine du lexique, ont laissé des traces dans le cas des surnoms dans les deux communautés linguistiques, plus évidentes dans le bourg Beiuş et dans les localités Tărcaia et Şoimuş, où il y a eu aussi une population hongroise.

Les noms présentés nous montrent de manière évidente que l'élevage des animaux et des volailles a été l'occupation principale des habitants (*Baci*, *Guler*, *Liber*, *Oieş*, *Păcurar*, *Porcar*, *Puiaş*, *Urdaş*) et moins l'agriculture (*Cios*, *Colibaş*, *Maier*), la dépression de Beiuş étant une région moins propice aux activités agricoles et viticoles.

D'autres métiers sont liés à la fabrication de différentes objets strictement nécessaires à la vie rurale (*Butaş*, *Cădar*, *Cărbunar*, *Covaci*, *Dudaş*, *Faur*, *Lădar*, *Misarăş*, *Morar*, *Socaci*, *Spătar*, *Trocar*) et l'artisanat s'est développé surtout dans le bourg Beiuş et dans les deux localités avec une population mixte (*Alci*, *Astăluş*, *Cismaş*, *Lăcătuş*, *Sabău*, *Suci*).

Les possesseurs d'autres noms renvoient à des catégories sociales avec un caractère juridique (*Jude*) ou administratif (*Ban*, *Birău*), à des noms de titres (*Nemeş*) et de degrés ecclésiastiques (*Popa*, *Vicar*) ou à la situation matérielle des personnes (*Bogatu*, *Flămânda*, *Sărac*).

Dans ce cas nous sommes dans la présence d'un phénomène assez souvent rencontré au Moyen Âge chez les peuples européens: la formation des surnoms à partir des noms d'institutions, parmi lesquels on reconnaît certains appartenant à la Transylvanie (*birău*, *cătană*, *haidu*, *jude*, *nemeş*, *vicar*) nés des réalités locales et enracinés dans la société qui les a générés. Ces institutions ont imprimé au processus historique de formation et d'organisation de la Transylvanie des caractéristiques différentes face à celles du royaume féodal hongrois, fait qui lui conférera un développement avec de nombreux traits autonomes.

Universitatea „Tibiscus" Timişoara
Str. Lascăr Catargiu nr. 4–6

Adrian Rezeanu

METAFORA ÎN TOPONIMIA URBANĂ

1. Urbanonimia diacronică, marcată atât prin surse arhivistice cât şi prin memoria colectivă locală, constituie un depozitar de informaţii privind cultura urbană din diferite etape de evoluţie socială, economică şi culturală[1]. Succesiunea acestor etape, dar şi intercondiţionarea lor pot reprezenta piste de comunicare culturală urbană în contextul mutaţiilor demografice.

[1] Vezi Alexandru Ofrim, *Oraşul între cultura scrisă şi cultura orală*, în „Historia Urbana", tom V, 1997/2, p. 185–191.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

Toponimia urbană istorică, de un dinamism aproape instantaneu, reprezintă, în cele mai multe situații, un *cod cultural şi social*[2], individualizat pe unități administrative-urbane sau grupuri teritoriale, dar şi pe categorii urbanonimice interne, firme comerciale, unități viconimice sau microunități teritoriale urbane[3].

2. Urbanonimul, ca termen general, a cărui sferă semantică se disociază în microsegmente, potrivit cu realitățile denominative urbane, este caracterizat prin multiple conexiuni şi stratificări, la rândul lor marcate stilistic de mesajul de expresivitate inclus şi transmis. Astfel, toponimul urban, deşi în cele mai multe cazuri este ermetizat semantic prin includerea sa în „lanțuri" şi „arbori" derivaționali" toponimici, poate fi decriptat cu condiția refacerii întregului proces de transgresare a sensului primar în limitele motivației toponimice locale[4].

Distribuția toponimului urban, ca formulă fixă dintr-o structură[5], *Strada* **Cişmeaua Roşie**, de exemplu, într-un „lanț" derivațional potrivit cu seria de denotate marcate, în primul rând, prin termenul generic, atrage după sine diferite grade de incifrare a sensului fiecărei „ipostaze" în parte, aceasta fiind determinată şi de pierderea legăturii motivaționale toponimic, cu denotatul inițial. Astfel, extinderea pe orizontală a „lanțului" derivativ urbanonimic[6] va determina, invers proporțional, cu numărul „ipostazelor", pe de o parte, ermetizarea sau opacizarea semantică, iar, pe de altă parte, mutații în transparența expresivității lingvistice a corpului fonic desemnator pentru un anumit denotat din extindere.

Analiza pe care o vom face în prezentul studiu va fi marcată astfel de diferitele grade de expresivitate a mesajului transmis[7] de către fiecare „ipostază" din extinderea derivativă în parte, aceasta fiind încadrată în tendința generală de economie a limbii[8].

Trebuie subliniat faptul că eliminarea, la un moment dat, a microsecvențelor redundante din comunicare, ca proces permanent al limbii, atrage după sine în

[2] Vezi Doina Cristea, *Semnificațiile actuale ale unui moment ilustrativ pentru cultura urbană a Iaşilor – Regulamentul pentru clădiri, îngrădiri şi alinieri în comuna Iaşi (1889–1901*, în „Historia Urbana", tom V, 1997/2, p. 179–184.

[3] Vezi *Istoria oraşului Bucureşti*, vol. I, Bucureşti, 1965, p. 96 şi urm.

[4] Pentru detalierea acestei problematici toponimice, dar şi în scopul lămuririi mesajului şi a termenilor specifici urbanonimici, vezi Adrian Rezeanu, *Toponimie urbană, Burgul medieval transilvan*, în LR, LVI, 2007, nr. 4; Idem, *Formule de desemnare urbanonimice. Firme comerciale*, în LR, LVII, 2008, nr. 1.

[5] Idem, *Toponimie urbană, Terminologie viconimică*, în LR, LVIII, 2008, nr. 2.

[6] Vezi Adrian Rezeanu, Filofteia Modoran, *Stratificarea în toponimia urbană*, în SCO, 4, 1999, Craiova, nr. 271–279.

[7] Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, Bucureşti, 1973, p. 74–77; Dimitrie Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Bucureşti, 1942.

[8] Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 271 şi urm.; Iorgu Iordan şi Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1978, p. 63–66.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

actul denominativ urban o sintetizare şi o reducere a corpului fonic al urbanonimului, dar şi, parţial, a mesajului informaţional şi expresiv, apărând categoria „toponimului aparent”[9]. Această categorie urbanonimică, la rându-i dificil de individualizat fără refacerea întregii extinderi derivaţionale[10], limitează printre altele, şi stabilirea valorilor stilistice implicate în toponimia urbană, conducând la false nuanţe stilistice.

Pe de altă parte, restrângerea corpului fonic al urbanonimului, ca tendinţă generală de economie a limbii, determină şi posibile interpretări colaterale ale mesajului expresiv transmis şi de aici, virtuale pseudofiguri stilistice; *Biserica* **Sterpul** (Bucureşti, **1693**, G 333) ← *Biserica* (din *Mahalaua* cu locul numit) **Sterpul**.

Apare aici concurenţa între o serie virtuală de sensuri figurate şi cele propriu-zise, mascate însă în învelişul fonic şi expresiv al unui „toponim aparent”.

Şi aici, ca de fiecare dată în toponimia urbană, este necesară refacerea întregii extensiuni toponimice, cu scopul clar de a discerne între conotaţiile expresive ulterioare, potrivit cu seria denotatelor din „lanţul” urbanonimic.

3. În ansamblul său, toponimia urbană, spre deosebire de evoluţia, parţial limitată, a numelor de locuri din mediul rural, este marcată de multiple transgresări de nume şi de modificări semantice şi expresive, valabile chiar pentru fiecare „ipostază” urbanonimică în parte. Mărimea extensiunii toponimice pe orizontală, cu diferite sincope, motivaţii, diminuări sau opacizări semantice, poate conduce la situaţii paradoxale, când ultima „ipostază” din „lanţ”, de exemplu, ajunge să fie purtătoarea expresivităţii primei verigi, sau o simplă emblemă opacizată, golită de conţinut şi de expresivitate[11]

La nivelul unui „lanţ” derivativ amplu, cu extensiuni chiar şi pe verticală şi cu înlocuiri efemere de „ipostaze” pe orizontală, se manifestă, de multe ori, tendinţa de blocare a continuităţii mesajului expresiv. Şi în aceste situaţii, toponomastul va analiza, treaptă cu treaptă, procesul transferului semantic şi, mai ales, măsura în care valoarea expresivă iniţială din extensiuni va mai putea marca, ipostază cu ipostază, întregul lanţ derivativ. De exemplu:

Cotu Negru (Bârlad, **1850**, f. 111, 112) → *Uliţa* **Cotu Negru** → *Mahalaua* **Cotu Negru**; *Uliţa* **Pocita** (Bârlad, **1850**, f. 111, 112) ← **Pocita** (loc); *Uliţa*

[9] Vezi Adrian Rezeanu şi Filofteia Modoran, *Categoria „toponim aparent” în urbanonimie*, în LR, XLVI, 1997, nr. 4–6, p. 319–326.

[10] Vezi şi Ecaterina Mihăilă, *Extensiune toponimică derivativă*, în SCO, 2002, 7, Craiova, p. 5–11.

[11] Pentru detalierea mecanismului transferului de sens într-o extensiune urbanonimică. Vezi Adrian Rezeanu, *Terminologia geografică populară în urbanonimie*, în FD, XXIV–XXVI, 2005–2007, p. 213–221.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

Tâmpeştilor → *Hudiţa* **Tâmpeştilor** (Fălticeni, **1850**, f. 77, 78); *Hudiţa* **Sfintei Adormiri** (Fălticeni, **1850**, f. 77, 78) ← *Uliţa* **Sfintei Adormiri** ← *Uliţa* (de lângă *Biserica* **Sfintei Adormiri**); *Hudiţa* **Precista** (Focşani, **1851**, f. 207, 208); *Hudiţa* **Sf. Gheorghi** (Focşani, **1851**, f. 207, 208); *Uliţa* **Frumoasa** (Galaţi, **1850**, f. 55, 56) ← *Hanul* **Frumoasa**; *Uliţa* **Făinii**, *Uliţa* **Făinăriei** (HUşi, **1851**, f. 169) ← *Uliţa* (din *Târgul*) **Făinii**; *Meidanu* **Pârlita** (Piatra, **1850**, f. 228) ← *Uliţa* **Meidanu Pârlita**; *Uliţa* **Scăricica** (Roman, **1850**, f. 84) ← *Uliţa* (de lângă *Hanul*) **Scăricica**; *Uliţa* **Frumuşâca** (Piatra, **1850**, f. 228) ← **Crâşma Frumuşâca**[12];

Calea Laptelui (Poiana Ţapului, **1940** – DC 1607 ter); **Calea Secului** (Poiana Ţapului, **1940** – DC 1607 ter); *Drumul* **Norilor** (Buşteni, **1940** – DC 1607 ter) ← **Poiana Norilor**; *Valea* **Apei** (Predeal, **1884** – DC 1423) ← *Valea* **Casa de Apă**; *Valea* **Colţul Roşu** (Buşteni, **1894** – DC 1430) ← **La Colţul Roşu** (han); *Uliţa* **Cernelii** (Comarnic, 1884 – DC 1449) ← **Tufele Cernelii**[13];

Hotel **Schloß Schönbrunn** → **Schönbrunn** *Straße* (Landshut, RFD 238); **Kapuzinergarten** (Grădina Capucinilor) → **Kapuzinergasse** (Strada Capucinilor) ← *Strada* de lângă **Grădina Capucinilor**) (Breisach, RFD 65); **Am Fasanenplatz** (Piaţa Fazanilor) → **Fasanenstraße** (Strada Fazanilor ← *Strada* care duce la **Piaţa Fazanilor**) (Berlin, RFD 44)[14];

4. Ca figură de stil, metafora marchează trecerea „de la semnificaţia obişnuită a unui cuvânt sau a unei expresii la o altă semnificaţie, pe care cuvântul sau expresia nu o pot avea decât în virtutea unei comparaţii subînţelese”[15].

În discursul poetic, metafora a fost interpretată pe baza funcţiei poetico-retorice[16], evidenţiindu-se, printre altele, tipuri de metafore plasticizante, revelatorii[17], dar şi metafora simbolică, cea „care poartă valoarea stilistică cea mai înaltă”[18] precum şi altele.

Toate aceste categorii, aplicabile, mai ales, în mesajul poetic, sunt rezultatul unei elaborări filozofico-artistice[19], iar aplicarea acestor formule sublimate în alte domenii revelatorii trebuie făcută cu circumspecţie şi profesionalism.

[12] D.G.A.N., *Fond Ministerul Lucrărilor Publice, Moldova*, dosar 366/1850, doc. 3, 5, 9, 10; Vasile Neamţu, *Pieţele şi ulicele din oraşele medievale ale Moldovei*, în „Historia Urbana”, tom VII, 1999, nr. 1–2, p. 115 şi urm.

[13] D.G.A.N., *Fond Domeniile Coroanei României*, dosarele referitoare la Valea Prahovei; sigla *DC*.

[14] Vezi *Restaurantführer Deutschland*, Neckarsum, 1999/2000; sigla *RFD*.

[15] *Dicţionar de termeni literari*, Bucureşti, 1976, p. 24.

[16] Vezi Tudon Vianu, *Observaţii asupra metaforei poetice*, Bucureşti, 1961; Idem., *Studii de stilistică*, Bucureşti, 1975, p. 280–283, 284–293; Sorin Alexandrescu, *Simbol şi simbolizare*, în „Studii de poetică şi stilistică”, Bucureşti, 1966, p. 330.

[17] Vezi Lucian Blaga, *Geneza metaforei şi semnul culturii*, Bucureşti, 1994, p. 29–52.

[18] T. Vianu, *Observaţii asupra metaforei poetice*, Bucureşti, 1961, p. 193.

[19] Vezi şi Emilia Parpală, *Metafora simbolică*, în LR, XLIV, 1995, nr. 9–12, p. 521–528.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

5. În toponimia urbană, analiza expresivității mesajului este condiționată, aşa cum am mai spus, de simbioza dintre „idea comunicării concrete cu aceea a sugestiei, deci valorile explicite contopite cu cele implicite într-un tot unitar şi armonios”[20]. Formula desemnatorie, motivată pentru mediul urban românesc, rezultată dintr-un proces elaborat de abstractizare dintr-o extensiune derivativă urbanonimică, ar putea deveni astfel caracteristică pentru anumite etape evolutive.

Trebuie subliniat faptul că, de cele mai multe ori, desemnarea urbanonimică motivată porneşte de la o realitate concretă (reperele locale dominante), care intră într-un dinamic proces de transformare pe baza transferurilor de nume şi de sens. În această direcție, numele desemnator pentru „ipostaza” urbanonimică finală, de exemplu, poate fi o formulă abstractă, sublimată, chiar lipsită de termenul generic, unde forța de sugestie a corpusului fonic reprezintă singurul palier prin care poți pătrunde în intimitatea expresivă a sintagmei. De exemplu:

Grădina cu Cai (Bucureşti, **1844–1846** B I) → *Ostrovul* **Grădina cu Cai** (**1852** B II) → *Vadul* **Grădina cu Cai** (**1852** B II) → *Podul* **Grădina cu Cai** (**1871** P I) → *Ulița* (*Strada*) **Grădina cu Cai** (**1871** P I, **1892–1893** D şi azi)[21].

În acest „lanț” derivativ, secvența toponimică **Grădina cu Cai** din ipostaza finală, lipsită de suportul motivațional al extensiunii urbanonimice, constituie o cvasimetaforă, rezultat al cercetărilor teoretice motivațional-toponimice.

Există însă şi situații când desemnarea denotatului inițial din extensie se face metaforizat (*Pădurea* **Gura Lupului**, Bucureşti **1852** B II), când denotatul următor din serie este primul marcat metaforic (**Strada Parfumului**, Bucureşti, 191 Pl şi azi) ← **Grădini cu Flori** (reper local dominant) (**1852** B II), sau când un singur reper, ca unică ipostază, este marcat metaforic (firmele comerciale).

6. Aceste câteva situații concrete, laolaltă cu multiplele aspecte care decurg din extensiunile urbanonimice, le vom analiza detaliat în continuare, încercând să evidențiem particularitățile expresive intrinseci, valabile pentru „ipostazele” derivative. Vom menționa, încă de la început, că o virtuală valoare expresivă inițială va urma un traiect sinuos de abstractizare, cu posibile opacizări semantice finale.

6.1. Metafora primară, prin care se marchează expresiv ipostaza inițială dintr-o extensiune derivativă, va urma traiectul şi, cu toate implicațiile sugestive, se va suprapune formal peste urbanonimul desemnator al denotatului inițial, **Drumul Peştelui** (Giurgiu, **1918–1926** Kretzulescu–Lahovary 1585) → *Calea* şi *Podul* **Peştelui**.

[20] Adrian Rezeanu, *Toponimie bucureşteană*, Bucureşti, 2003, p. 178; Ion Coteanu, *Stilistica limbii romane*, Bucureşti, 1975, p. 138 şi urm.

[21] Rudolf Arthur von Borroczyn, *Planul Bucureştilor (1844–1846)*; sigla **B I**; Idem, *Planul Bukureştiului*, Bucureşti, 1852, sigla **B II**; C. Dellatre, *Planul oraşului Bucureşti*, 1892–1893, sigla **1892–1893 D**; D. Pappasoglu, *Bucureşti. Capitala României*, 1871, sigla **1871 P I**.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

Potrivit cu amplitudinea extensiunii derivative, distingem mai multe categorii:

6.1.1. Metafora primară, cu o intensă forță de sugestie, blocată însă la nivelul ipostazei inițiale, din lipsa unor denotate pe scara derivațională. La această subcategorie includem, în primul rând, numele firmelor comerciale, ca formule de desemnare urbanonimică, dar care apar în spațiul urban izolate de un context „derivațional”:

La Pelicanul de Aur (Bucureşti, **1931**, BCRI 7/1930–1931); **La Tancul de Oţel** (Bucureşti, **1931**, BCRI 7/1930–1931); **La Tigru** (Bucureşti, **1931**, BCRI 7/1930–1931); **La Trei Frunze de Viță** (Bucureşti, **1919** Pantea); **La Trei Cărbuni** (Ploieşti, **1873**, Sevastos 183); **La Patru Draci** (Ploieşti, **1873**, Sevastos 184); **Masca** (Cluj **1921**, Martinovici Anexe); **La Cocoşu şi Cloşca** (Buzău, **1920**, PL HOT BZ neinv.).

6.1.1.1. Metafora primară, neinclusă într-o extensie derivațională urbanonimică, rezultat al unei prelucrări semantice, în sensul abstractizării până la nivelul unui simbol, fără să apară opacizarea semantică totală. Includem în această subcategorie o serie de viconime cu răspândire chiar şi în spațiul rural, cu vitalitate îndelungată, nu prin prezența derivațiilor colaterale, ci prin răspândirea tipului structural de viconim:

Calea Laptelui (Poiana Țapului, **1940** – DC 1607 ter); **Drumul Caşului** (Sinaia, **1940** – DC 1607 ter); **Calea Albinelor** *s.c.* Mârzăneşti – Tr, *sl.* **1583** DIR, XVI, V 114–5; **Calea de Amiaz**, **Calea de Miez** *s.c.* Ciochina – Il, *cr.* **1852** CĂLD 50/72; **Calea Pepenilor** *s.c.* Călugăreni – Gr., *r.* **1850–1855** COT ¼; **Calea Peştelui** *s.c.* Daia – Gr, *r.* **1762** COTR 14/6; **Calea Tânguirii** *or.* Văleni de Munte – Ph, **1898** MDG II 54; **Drumul Balaurului** *s.c.* Beceni – Bz, **1891** H BZ 82; **Drumul Calicilor** *m.* Bucureşti, *r.* **1766** ȚIG 20/6; **Drumul Carelor** *or.* Azuga – Ph, **1892** DC 1441; **Drumul Carului** *or.* Câmpulung – Ag, *r.* **1736** CL 53/30; *or.* Comarnic – Ph, **1894** DC 1449; **Drumul Ciungilor** *s.c.* Drăgoieşti – IL, *cr.* **1781** MȚR16/44; **Drumul Domnişorilor** *m.* Ploieşti, *r.* **1842** GHIG 6/1; **Drumul Fânului** *or.* Azuga – Ph, **1941** DC 1607 ter; **Drumul Foametei** *s.c.* Mihăieşti – Ot, *r.* **1711** SF IB 11/18; **Drumul Găzarului** *m.* Bucureşti, **1852** B II, **1871** PI; **Drumul Humei** *s.c.* Călineşti – Ag, **1855** H MUS 34; **Drumul Luminilor** *or.* Curtea de Argeş – Ag, *r.* **1816** EA 31/2; **Drumul Marmurei** *s.c.* Gogoşari – Gr, **1850** H VLS 8; **Drumul Mocanilor** *m.* Târgovişte – Db; *cr.* **1696** H 27/18; **Drumul Murgului** *m.* Bucureşti, **1898** MDG; **Drumul Nisipurilor** *s.c.* Ceraşu – Ph, **1929** OCS 12; **Drumul Oii** *or.* Curtea de Argeş – Ag, *r.* **1816** EA 31/1; **Drumul Peştelui** *m.* Bucureşti; **1871** P I; **Drumul Reginei** *or.* Azuga – Ph, **1935** DC 1594; **Drumul Sării** *m.* Bucureşti, *cr.* **1844** PLB 2/5; *m.* Târgovişte – Db, *r.* **1667** EA 45/5; *m.* Buftea – If, **1852** AC PL 217/69; *m.* Ploieşti *cr.* **1835** COTR 41/11; **Drumul Untului** *or.* Roşiorii de Vede – Tr, **1849** H TR 49.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

6.1.2. Metafora primară într-o extensiune derivativă limitată, în concordanţă cu şirul de denotate cu care „ipostaza" iniţială intră în circuitul motivaţional şi cu mesajul expresiv segmentat aproape la nivelul fiecărei ipostaze;

Câmpul Cornul Caprei (Bucureşti, **1852** B II) → *Strada* **Cornul Caprei** (**1915** PL); **Valea Plângerii** (Bucureşti, **1852** B II) → *Strada* **Plângerii** (1923, 1929, 1938 PL); **Moara de Foc** (Iaşi, PL 2001) → *Şoseaua* **Moara de Foc**; *Piaţa* **Moara de Foc**; *Piaţa* **Răţuştelor** (Sighişoara, Pl 2002) ← **Casa Răţuştelor**; *Strada* **Lânii** → *Fundătura* **Lânii** (Sibiu, PL 2003).

6.1.3. Metafora primară, prezentă şi în extensiunea urbanonimică, dar care este marcată de-a lungul acesteia de nuanţe derivative sinonimice, fără a se altera însă echilibrul semantic. Între **făinărie** „magazin unde se vinde făina", „comerţ cu făina" (MDA) şi **făină** din *Târgul* **Făinei**, cu sensul locativ de „loc unde se comercializează făina în spaţii mai mult sau mai puţin fixe sau amenajate", relaţiile sunt, parţial, reciproce. Asistăm în astfel de cazuri la metafore reciproce[22];

Târgul **Făinei** → *Uliţa* **Făinăriei** → *Mahalaua* **Făinăriei** (Iaşi, sec. XVII, Olteanu *Meşteşuguri*, 159);

Târgul **Fânului** → *Uliţa* **Fânăriei** → *Mahalaua* **Fânăriei** (Iaşi, sec. XVII, Olteanu *Meşteşuguri*, 159);

Piaţa **Făinii** (*Târgul* **Făinii**) → *Uliţa* **Făinăriei** → **Dugheana lui Iancu Făinaru** (Huşi, **1851**, f. 168, 169).

6.1.4. Situaţii similare pot fi întâlnite în spaţiul denominativ urban german:

Burghotel **Schnellenberg** ← *Burg* **Schnellenberg** (Cetatea Muntele Prăpăstios) (Attendorn, RFD 25);

Restaurant **Schwartzmatt** (Restaurant Tabla Neagră) → **Schwartzmatt** *Straße* (Badenweiler, RFD 32);

Restaurant **Traube Tonbach-Köhlerstube** → **Tonbachstraße** (Strada Pârâul de Argilă) (Baiersbrann, RFD 34);

Restaurant **Am Fasanenplatz** → **Fasanenstraße** (Strada Fazanilor) (Berlin, RFD 44);

Restaurant **König Albert** → **Königsstraße** (Dresden, RFD 68); *Restaurant* **Himmel end Erde** (Bolta cerească şi Pământul) → **Konkordiastraße** (Strada Concordiei) (Düsseldorf, RFD 99).

6.2. Metafora apărută în cadrul extensiunii urbanonimice la nivelul „ipostazei" din vecinătatea imediată a denotatului primar coincide formal cu etapa „toponim aparent" din evoluţia sistemului antroponimic românesc şi o identificăm prin sintagma „metaforă secundară".

6.2.1. O primă subdiviziune a „metaforei secundare" apărute în procesul de desemnare urbană se referă la relaţia dintre numele religios al lăcaşului de cult, ca reper urban dominant, şi artera viconimică din vecinătatea imediată.

[22] Vezi Marius Sala, *Metafora reciprocă*, în „Fonetică şi Dialectologie", III, 1961, p. 201 şi urm.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

Biserica **Precista** (Roman, **1850**, f. 84) → *Uliţa* **Precistii** (*Medeanul* **Precistii**) → *Hanul* **Precistii** → *Dughenele* **Precistii**.

Biserica **Precistii Marii** (Biserica Mare a Precistii) → *Hanul* **Precistii Mari** (Roman, **1850**, f. 84); *Biserica* **Precistii** (Galaţi, **1850**, f. 56) → *Uliţa* **Precista**.

Biserica **Ovedeniii** (**Vovedeniii**) (= Intrarea în Biserică a Maicii Domnului) (Botoşani, **1850**, f. 131) → *Uliţa* **Ovedeniii**; *Biserica* **Ovideniei** (**Vovedeniii**) (Bârlad, **1850**, f. 112) → *Hudiţa* **Ovideniei**.

Biserica **Pogorârea Duhului Sfânt** (Botoşani, **1850**, f. 130) → *Uliţa* **Pogorârii** → *Răspintenea* **Pogorârii**.

Biserica **Trii Sfetiti** (= Trei Ierarhi) (Botoşani, **1850**, f. 129) → *Uliţa* **Trii Sfetiti**.

Biserica **Bunavestire** (Bacău, **1850**, f. 60, 61) → *Uliţa* **Bunavestire**; *Biserica* **Bunavestire** (Ploieşti, **1870** Sevastos 631) → *Strada* **Bunavestire**.

Mânăstirea **Trisfetitelor** (Iaşi, sec. XVII, Olteanu, *Meşteşuguri* 159) → *Uliţa* **Trisfetitelor** → *Hanul* **Trisfetitelor** → *Târgul* **Trisfetitelor**.

Biserica **Adormirea Maicii Domnului** (Focşani, **1932** PL) → *Strada* **Adormirea Maicii Domnului**; Râmnicu-Sărat, *Plămădeală* 19).

6.2.2. Procesul apariţiei „metaforei secundare” în extensiunile derivative urbanonimice, marcat de tendinţa de abstractizare, poate fi blocat, parţial, de apariţia în cadrul formulei de desemnare metaforică a unui element concret local, care va potenţa o demetaforizare a „ipostazei” viconimice;

Strada Sfântul Nicolae **Şelari** (Bucureşti, 1911 PL) ← *Strada* (de lângă *Biserica*) **Sf. Nicolae** (din *Mahalaua*) **Şelari** (**1844–1846** B I);

Strada Sfântul Nicolae **Moşi** (Bucureşti, 1911 PL, 1934 GHID) ← *Strada* (de lângă *Biserica*) **Sf. Nicolae**) de lângă *Târgul* (**Moşilor**);

Strada Sfântul Nicolae **Jicniţa** (= *Jitniţa*) (Bucureşti, 1911 PL) ← *Strada* (de lângă *Biserica*) **Sf. Nicolae** (din *Mahalaua*) **Jitniţa**;

Biserica Adormirea – **Barbovschi** (Suceava, ante 1529, HU 1–2/2004, 86) → *Uliţa Adormirea – Barbovschi*;

Biserica Sfântul Gheorghe **Vechi** (Bucureşti, **1668** MŢR 253/3) → *Uliţa Sf. Gheorghe* **Vechi** (**1701**, MŢR 208/2) → *Mahalaua Sf. Gheorghe* **Vechi** (**1725** MŢR 314/1) ← *Mahalaua* cu *Uliţa* şi *Biserica* **Veche Sf. Gheorghe**.

Biserica Sfântul Spiridon **Nou** (Bucureşti, **1759** SSN 3/1) → *Uliţa Sf. Spiridon* **Nou** (**1798** CAT) → *Mahalaua Sf. Spiridon* **Nou** (**1798** CAT) ← *Mahalaua* cu *Uliţa* şi *Biserica* **Nouă Sf. Spiridon**.

6.2.3. „Metafora secundară”, apărută în urma transferurilor de nume şi de sens la nivelul celei de-a doua „ipostaze” dintr-un lanţ derivativ urbanonimic, în care un detaliu, chiar şi miniatural, al denotatului primar sau o altă particularitate sunt preluate, ca un simbol abstractizat, pentru formula de desemnare viconimică. Ca o condiţie esenţială pentru producerea metaforizării, trebuie subliniat faptul că detaliul în discuţie este rupt de contextul motivaţional toponimic local;

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

Biserica **Bradu** (Bucureşti, **1852** B II) → *Strada* **Bradului** (1911 PL, 1934 GHID) ← *Strada* (de lângă *Biserica*) **Bradu**;

Biserica **Stejaru** (Bucureşti**,** 1852 **B II,** 1871 **P I**, **1875** P V) → *Strada* **Stejarului** (1911 PL) ← *Strada* (de lângă *Biserica*) **Stejarului**.

Strada **Gogoşilor** (1911 PL) ← Strada de pe locul unor foste livezi de duzi, unde erau şi crescătorii de viermi de mătase.

6.3. Pe traiectul extensiei derivative urbanonimice pot să apară, la nivelul unor „ipostaze", false metafore, în cazul cărora reperul concret, mascat însă expresiv, se află în subsidiarul conştientizat al formulei desemnatoare:

Strada **Apele Minerale** (Bucureşti, 1911 PL) ← Strada de lângă Fabrica de Ape Gazoase; *Strada* **Roma** (Bucureşti, 1934 GHID) ← *Strada* (care duce la *Piaţa*) **Roma** (unde se află Statuia Lupoaicei, dăruită de Primăria Romei ca simbol al latinităţii comune);

Strada **Filantropia** (1911 PL) ← *Strada* (de pe lângă *Spitalul*) **Filantropia** (**1875** P V, **1892–1893** D);

Strada **Berzei** (1911 PL) ← *Strada* (de pe lângă *Biserica*) **Cuibul cu Barză**;

Strada **Vaporul lui Asan** (**1871** P I şi azi) ← **Vaporul lui Assan** sau **Moara cu Vapori a lui Assan**;

Cârciuma **La Cinci Drumuri** (Ploieşti, 1937, Sevastos, 183) ← **La Cinci Drumuri** (reper local din vecinătatea imediată);

La Salcia Pletoasă (cârciumă, Ploieşti, **1920**, Sevastos, 186) ← **Salcia Pletoasă** (reper local riveran);

La Prispa Înaltă (birt, Bucureşti, **1870** BAC) **Prispa Înaltă** (detaliu de construcţie)[23].

[23] Siglele reprezintă următoarele lucrări şi fonduri documentare; **Kretzulescu–Lahovary** = D.G.A.N., *Fond personal Kretzulescu – Lahovary*; **BCRI** = A.N. Bucureşti, *Fond Banca Crisoveloni*; **BCRI** = A.N. Bucureşti, *Fond Banca Crisoveloni*; **1919 Pântea** = C. Pântea, *Noul plan şi ghid al oraşului Bucureşti*, 1919; **Sevastos** = M. Sevastos, *Monografia oraşului Ploieşti*, Bucureşti, 1937; **Martinovici, Anexe** = C. Martinovici, N. Istrati, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite*, Cluj-Napoca, 1921; **PL HOT BZ neinv.** = A.N. Buzău, *Fondul Planuri şi Hotărnicii* (neinventariate); **DIR XVI** = *Colecţia Documente privind istoria României, sec. XVI*; **CĂLD** = D.G.A.N., *Fond Mânăstirea Căldăruşani*; **COT** = D.G.A.N., *Fond Mânăstirea Cotmeana*; **COTR =** D.G.A.N., *Fond Mânăstirea Cotroceni*; **MDG** = *Marele Dicţionar Geografic al României*, vol. I–V, Bucureşti, 1898; **H BZ** = D.G.A.N., *Fond Hotărnicii Buzău*; **TIG** = D.G.A.N., *Fond Mânăstirea Ţigăneşti* **CL** = D.G.A.N., *Fond Mânăstirea Câmpulung*; **MTR** = D.G.A.N., *Fond Mitropolia Ţării Româneşti*; **GHIG** = D.G.A.N., *Fond Mânăstirea Ghighiu*; **SF IB** = D.G.A.N., *Fond Biserica Sfântul Ioan Botezătorul*; **H MUS** = D.G.A.N., *Fond Hotărnicii Muscel*; **EA** = D.G.A.N., *Fond Episcopia Argeş*; **H VLŞ** = D.G.A.N., *Fond Hotărnicii Vlaşca*; **H** = D.G.A.N., *Fond Mânăstirea Horezu*; **OCS** = A.N. Ploieşti, *Fond Ocolul Silvic Văleni de Munte*; **AC PL** = Academia Română, *Fond Planuri de Moşii*; **HTR** = D.G.A.N., *Fond Hotărnicii Teleorman*; *Olteanu, Meşteşuguri* = Ştefan Olteanu şi Constantin Şerban, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în Evul Mediu*, Bucureşti, 1969; **Plămădeală** = Antonie Plămădeală, *Spiritualitate şi istorie la Întorsura Carpaţilor*, vol. I–II, Buzău, 1983; **1798 CAT** = D.G.A.N., *Fond Catagrafii; Catagrafia Poliţiei Bucureştilor*, 1798; **SSN** = D.G.A.N., *Fond Biserica Sf. Spiridon Nou*.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

7. Statutul metaforei în urbanonimie

Deşi este îndeobşte acceptat faptul că influenţa culturii urbane scrise şi orale şi-a lăsat amprenta asupra sistemului denominativ urban, totuşi trebuie să deosebim şi faptul că aspectul expresiv al diferitelor formule de desemnare este marcat şi de hazard, de pitoresc căutat şi în afara palierului civilizaţiei urbane, de necesităţi de ordin comercial de moment. De aceea, metafora, ca o categorie stilistică inclusă în actul denominative urban, se poate individualiza ca un „conglomerat" de influenţe, unele dintre ele chiar efemere (de exemplu, implicarea unor repere comerciale marcate denominativ în spaţiul urban) şi se defineşte distinct.

7.1. Ca orice mesaj expresiv esenţializat şi acela inclus în metafora din desemnarea urbană presupune un proces mental de abstractizare graduală. Într-o astfel de prelucrare se echilibrează apropierea şi deosebirile dintre termenii supuşi transferului metaforic[24]. **Calea Laptelui**, ca simbol abstract, dar, paradoxal, şi individualizat toponimic prin termenul generic, poate fi decriptat prin „drumul de acces al vitelor".

Specializarea metaforică a acestui tip de sintagmă desemnatoare este amplificată şi prin blocarea transferului metaforic într-o posibilă extensiune derivaţională, prin inexistenţa unor denotate din vecinătăţile imediate compatibile semantic (**6.1.1.1.**).

Valorile expresive ale transferului metaforic într-un „lanţ" urbanonimic presupun o realitate subiacentă, pe care, atât memoria colectivă locală individualizată, cât şi analiştii toponomaşti o ştiu sau o caută în palierul istoric; **Calea Tânguirii** „drumul ocnaşilor spre Slănic-Prahova", **Drumul Foametei** „cale, uneori nemarcată topografic, a înfometaţilor" (**6.1.1.1.**) ţin de imaginarul inventiv, dar strict specializat metaforic, şi de aici imposibilitatea unei extensiuni derivative.

Ne manifestăm convingerea că acest tip de formule de desemnare sunt creaţii orale, dar care au intrat în mentalul colectiv prin forţa de sugestie individualizatoare şi apoi în acte oficiale de cancelarie, de administraţie ecleziastică şi cadastrală ca, în final, să rămână „monumente sublimate de cultură istorică urbană".

7.2. În situaţia unei extensiuni urbanonimice limitate sau ample, metafora va urma traiectul derivaţional, suprapunându-se formal peste „ipostaza" corespunzătoare denotatelor din lanţ, dar mesajul expresiv apare segmentat şi lacunar cu fiecare treaptă. Între **Valea Plângerii** şi *Strada* **Plângerii**, ca verigi derivaţionale, există un simbol metaforic „loc părăsit de soartă", care, s-ar putea, să nu fie preluat integral în desemnarea căii viconimice (**6.1.2.**). În alte situaţii, lanţul derivaţional începe cu o metaforă (**6.1.3.**), iar prin procesul de abstractizare evolutivă apar şi sinonime lexicale. **Târgul Făinii** poate însemna atât „locul de comercializare a făinii" cât şi

[24] Vezi Tudor Vianu, *Problema lingvistică a metaforei*, în „Studii de stilistică", Bucureşti, 1968, p. 307 şi urm.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

„posibila dată marcată calendaristic pentru un astfel de negoţ”. Acest bisemantism se răsfrânge cu toată încărcătura metaforică asupra „ipostazei” 2 (*Uliţa* **Făinăriei**) şi apoi către *Mahalaua* **Făinăriei**, elementele **făină** şi **făinărie** putând alterna aici.

7.3. Poate cea mai expresivă desemnare urbană prin intermediul metaforei este cea în care este implicată „metafora secundară”, în strânsă dependenţă de „toponimul aparent” (**6.2.1.**). În această situaţie, simbolul sacru religios al lăcaşului de cult glisează formal către celelalte ipostaze din serie, însă fără termenul generic primar individualizator, producându-se, parţial, o demitizare. *Uliţa* **Ovidenie**, *Uliţa* **Pogorârii** sau *Răspintenea* **Pogorârii**, *Uliţa* **Trisfetiti**, *Strada* **Adormirii Maicii Domnului** sunt urbanonime care, aparent, se prezintă golite de conţinut semantic. În realitate, „metafora secundară”, presupune mai mult decât oricare altă construcţie expresivă, un simbol metaforic. Aici este locul unde interacţionează „operaţia sintetică a apropierilor … cu operaţia analitică a separărilor”[25]. Acest simbol metaforic, **Adormirea Maicii Domnului**, adoptat de urbanonimie prin alăturarea termenului generic *stradă* şi adaptat, parţial, la normele de desemnare urbană, marchează însă disoluţia imaginii sacre, religioase, dar şi o incompatibilitate la nivelul întregii formule desemnatoare, fără prezenţa unui cod de decriptare semantică. Pe de o parte, contemplăm imaginea sacră, spiritualizată puternic, dar, în acelaşi timp, o demitizăm, prin vulgarizare.

Necesitatea de clarificare a genezei toponimice (*Strada* **Adormirea Maicii Domnului** ← *Strada* de lângă *Biserica* **Adormirea Maicii Domnului**), din cadrul procesului de metaforizare, determină pierderea cvasitotală a sensurilor figurate şi, de aici, diminuarea considerabilă a sensului transferurilor metaforice.

7.4. Aceleaşi nuanţe de posibilă demetaforizare le întâlnim în procesul de clarificare a genezei toponimice şi la grupul de „metafore secundare” de sub **6.2.3.**. Simbolurile abstractizate „bradul” sau „stejarul” în extensiile urbanonimice derivaţionale (ipostazele *Strada* **Bradului**, *Strada* **Stejarului** trec prin trei posibile interpretări de decriptare semantică: „strada + reperul concret **Bradu**”, „strada + determinat netransparent”, „strada + reperul *Biserica* **Bradu**”. Credem în oportunitatea celei de-a treia opţiuni, în care detalii ca „bradu[l]” sau „stejaru[l]”, având ca punct de plecare numele arborilor din lemnul cărora, prin tradiţie, s-au clădit lăcaşurile de cult, s-au topit în masa sau în sfera semantică a urbanonimelor în discuţie. Arterele viconimice sunt entităţi care, la rândul lor, sunt desemnate ca vecinătăţi topografice imediate, preluând mesajul metaforic prin transfer. Credem însă că, la nivelul celei de-a doua ipostaze, abstractizarea mai accentuată individualizează „metafora secundară” în ordinea cronologică a înlănţuirilor dintr-o extensie urbanonimică.

[25] Tudor Vianu, *Funcţiunea psihologică a metaforei*, în *Studii de stilistică*, Bucureşti, 1968, p. 324.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

7.5. Falsele metafore din toponimia urbană apar acolo unde extensia derivațională urbanonimică are ca punct inițial un reper concret desemnat, care va coexista formal în formulele desemnatoare pentru celelalte denotate, situate în vecinătățile imediate. Cele mai caracteristice sunt, în acest sens, numele firmelor comerciale, în structura cărora intră un detaliu concret, individualizator, din vecinătatea imediată

Salcia Pletoasă (**6.3.**), de exemplu, este reperul din fața unei locații comerciale, marcate denominativ identic cu reperul. Transferurile de sens se fac concret, în acest caz, subliniind faptul că numele firmei comerciale poate supraviețui şi după dispariția fizică a reperului motivațional toponimic. Abia atunci se poate vorbi de posibile aspecte metaforice, căutate teoretic, ca în cazul formulei **La Leacul Durerii**.

8. Metafora, marcă estetică în urbanonimie

În ansamblu, urbanonimia se prezintă în cadrul culturii urbane ca un domeniu sărac în valențe expresive. Acest fapt este o urmare a vulnerabilității diferitelor paliere din sistemul denominativ urban, unde administrațiile locale intervin, de cele mai multe ori, neprofesional. În acest context, individualizarea diferitelor formule de desemnare urbană prin intermediul unor marcaje expresive căutate sau apărute spontan determină o amplificare a pitorescului local, a ieşirii din rutina obositoare a vieții cotidiene citadine.

Spre deosebire de discursul filozofico-poetic, unde metafora punctează, ici şi colo, expresivități, fără a segmenta fluidizarea mesajului, în urbanonimie, ca un domeniu mai specializat al culturii urbane, metafora, apărută uneori căutat artificial, dă strălucire unor segmente denominative, în defavoarea unora vlăguite de expresivități.

Din acest punct de vedere, ca marcă estetică expresivă, metafora implică, în context denominativ urban, anumite valori şi funcții, unele perene, în măsura rezistenței locale a urbanonimului, iar altele de moment, individualizând un pitoresc al unei epoci:

a) conferă forța de sugestie unei realități locale înfrumusețate. Firmele comerciale **La Pelicanul de Aur** (farmacie), **La Parfumeria Florida, La Consumul Speranța** (coloniale), **La Consumul Păcii** (manufactură), **La Haina Americană**, plasate în Bucureştiul interbelic, de-a lungul unui segment stradal periferic, **Calea Griviței**, erau menite să aşeze senzația unui spațiu ideal, opulent, civilizat, chiar erotic;

b) sensibilizează, prin strălucirea formulei denominative, care, de cele mai multe ori, are finalitate în crearea unui ambient citadin, marcat de necesități comerciale. De aici apare însă şi caracterul echivoc al imaginii metaforice; *Strada* **Belvedere**, *Strada* **Nuferilor** (**Fântâna Boului, Cişmeaua Roşie**), **Pasajul**

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)

Francez, Bazarul de Londra, La România Mare (depozit de chimicale), *Drogheria* **Venus**, **La Mai de Ziuă** (cârciumă), **La Fetiţele Vieneze** (birt); **Zum Waage und Börse** (La Cântarul şi Punga) (leer, RFD 242); **Zur Drei Kronen** (La Trei Coroane) (Lippstadt, RFD 250); **Ich weiß ein Haus am See** (Eu ştiu o casă la mare) (Krakow, RFD 230); **La linişte şi vis în natură** (cârciumă).

9. În toponimia urbană, metafora, cu diferitele ei forme de abstractizare, joacă rolul „picturii mute”[26], lăsând spaţii de interpretare, de cele mai multe ori, subiective. Codul de decriptare semantică, pentru care militǎm, în scopul facilitării înţelegerii genezei unor toponime şi a motivaţiei locale în privinţa apariţiei şi utilizării lor, poate să rămână un deziderat al toponomaştilor, fără însă a îngrădi libertatea de interpretare individuală şi, mai ales, libertatea de a marca reperele urbane, respectând însă cerinţele şi normele unui sistem denominativ urban.

LA MÉTAPHORE DANS LA TOPONYMIE URBAINE

(Résumé)

L’étude présente se réfère aux aspects multiples, expressifs, recontrés dans les extensions urbanonymiques, en mettant l’accent sur le trajet d’abstractisation caractéristique pour les nombreuses hypostases dérivatives toponymiques.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

[26] Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 333.

BDD-A650 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-02 13:52:38 UTC)